

Олександр КУРОЧКІН

Інститут мистецтвознавства,
фольклористики та етнології
ім. М.Рильського
НАН України
alex-kuro@yandex.ua

Oleksander KUROCHKIN

Institute of Art, Folklore
and Ethnology of named after
M. Rylskiy of National Academy
of Sciences of Ukraine

ДО ІСТОРІЇ МІСЬКОГО СВЯТА

(УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ПАРАЛЕЛІ)

TO THE HISTORY OF URBAN HOLIDAYS

(UKRAINIAN-GERMAN PARALLELS)

Ключевые слова: Украина, Германия, город, праздник, фестиваль, карнавал, идеологическая пропаганда, культурная традиция.

Курочкин Александр. К истории городского праздника (украинско-немецкие параллели).

Долгое время украинская народоведческая наука занималась преимущественно изучением культуры и быта сельского населения. Преодолевая устаревшую тенденцию, автор обращает внимание на проблемы организации и функционирования массовых праздников в пространстве большого города. В этой связи прослеживается динамика праздничных традиций Украины и Германии в процессе перехода общества от тоталитаризма к демократии.

Свято – вічна і універсальна категорія людського буття. За всіх часів цей інститут був покликаний об'єднувати людей, охороняти і пропагувати цінності, навколо яких суспільство організовувало свою життєдіяльність. Разом з тим, свято відкриває простір для розкріпачення особи, знищення громадського і культурного порядку, відміняє закони і логіку усталених буднів. За визначенням М. Бахтіна, «Свято не підлягає жодному утилітарному осмисленню (як відпочинок, розрядка тощо). Свято якраз і звільняє від всякої утилітарності і практицизму, це тимчасовий вихід в утопічний світ»¹.

Маючи ряд спільних рис, святкові традиції різних народів завжди унікальні й неповторні, що робить їх вдячним об'єктом етнопорівняльних студій. Тривалий час українська народознавча наука займалася переважно вивченням культури і побуту, фольклору й мистецтва сільської людності, не приділяючи належної уваги міській проблематиці. Інерція цієї застарілої тенденції відчутна й нині, хоча загальна ситуація змінилася кардинально. Якщо наприкінці XIX ст. на теренах сучасної України в містах проживало близько 15% всього населення, то на рубежі XX-XXI століть ця цифра виросла більше ніж у чотири рази. Сьогодні місто, безумовно, є головним осередком політичних, економічних, соціальних і етнокультурних процесів, насамперед в урбаністичному середовищі формуються провідні тренди і моделі подальшого розвитку незалежної України.

Публічне міське свято істотно відрізняється від свого сільського прародича масштабністю ритуальних і культурно-мистецьких заходів, ве-

ликою кількістю учасників і виконавців, складністю організаційних і просторових рішень. На відміну від сільської громади з її усталеними традиціями і відносинами, де всі знають один одного, творцям свята у великому місті доводиться мати справу з масами анонімних персон й різними спільнотами, виділення яких ґрунтується на етнічній, конфесійній, віковій, професійній, культурній приналежності, групових інтересах, смаках тощо. У звичаєво-обрядовій і предметно-символічній складовій кожного міського свята виявляється багато індивідуальних особливостей, що виникають на схрещенні місцевих та інтернаціональних традицій, які склались історично або визначались культурними домінантами.

Упродовж століть головним організатором і режисером святкових дійств на теренах України виступали церква і церковні громади: православні, римо-католицькі, греко-католицькі. Завдяки їх діяльності у міському побуті утверджуються такі святкові форми як урочисті літургії і молебні, церковні процесії, музика дзвонів, водосвяття, храмові празники і братчини, прощі до святих місць тощо. Слід відзначити, що в умовах феодального суспільства міським простором для своїх урочистостей користувалася насамперед церква, яка знаходилась під патронатом правлячого режиму. Це підтверджує красномовний документ, який свідчить, що русинам Львова в часи Речі Посполитої категорично заборонялося влаштовувати урочисті процесії в дні православних свят. У ньому читаємо: «Не дозволяють ходити в свята з процесією, з хрестами з міської церкви на передмістя; дітям з грецької школи не

дозволяють «ніяких ремісій (від нім. Remission – звільнення, пільга), забороняють їм у вербну неділю іти через ринок з квітами і співанням «осанна до вишніх»². За умов цілковитого панування релігійної ідеології церковні свята, звичаї та обряди ставали невидимими перегородками, які розмежовували різні національні й віросповідні групи міського населення. Нерідко під час свят відбувалися відкриті масові зіткнення на релігійному ґрунті.

Економічний і соціальний розвиток середньовічних міст поступово руйнує святковоритуальну монополію церкви. Поруч з нею у містах з магдебурзьким правом до формування публічних святкових заходів долучаються ремісничі цехи й орган місцевого станового управління – магістрат або ратуша. Зокрема, у Києві, з ХУП до початку ХІХ ст. регулярно проходили магістратські військові паради з нагоди відзначення свята Водохрещів і Маковія. Для участі в них до міської ратуші на Подолі у парадних строях, з усіма регаліями і атрибутами збиралися ремісники усіх київських цехів. Перед початком параду з магістрату урочисто виносили головний символ міста – золоту корогву. Марш ремісничого війська супроводжували музика і гарматні салюти³.

Помітну роль у святковій культурі феодальних міст Європи відігравали також офіційні торжества і церемонії, присвячені знаковим подіям життєдіяльності правлячих монархічних династій, таким як коронації, народження престолонаслідника, весілля, тезоіменитства, воєнні перемоги тощо. У добу бароко вони відзначалися особливо пишню з використанням театралізації і символічної образності. Головними елементами декорування міського простору в цей період виступають тріумфальна арка і «вогняна забава» – феєрверки. На теренах царської Росії нова культура свята (тріумфів і фейєрверків), – наголошує Л.Вдовіна – формувалася з часів Петра І «як апофеоз ідеї держави та імперської влади, як апологія державності та її носіїв»⁴. У певній опозиції до монархічного свята-офіціозу знаходились низові форми народної розваги і дозвілля, що виявлялись у площадно-ярмарковій культурі демократичних верств населення. Чим ближче до наших днів, тим помітніше святкове життя міста звільняється від релігійного та казенно-самодержавного диктату, набирає різноманітних громадських виявів і форм.

У ХХ столітті площі й вулиці великих міст України заповнило масове політичне свято. Могутнім поштовхом до цього стало повалення самодержавства у лютий 1917 року, коли по всій Російській імперії стихійно спалахували маніфестації й мітинги, виголошувались гасла демократичних свобод. Революція у Петрограді була сприйнята всіма свідомими українцями, всіма течіями українського політичного, громадського і культурного спрямування як свято свободи пригнічених царатом націй. За словами учасни-

ка тих подій В.Вінниченка, «...ми виходили на вулиці з нашими національними прапорами, щоб показати, що це іменно ми, оті упосліджені, пригноблені, віками нищені українці оживаємо й усім оживаючим серцем своїм вітаємо Революцію»⁵.

Піднесення політичної активності українських сил за часів Центральної Ради яскраво засвідчила маніфестація у Києві 1-го квітня 1917 року, в якій взяли участь понад 100 тисяч людей. Історик Н.Полонська-Василенко свідчить: «Йшли під українськими прапорами вояки, студенти, учні, робітники. На майдані міської Ради М.Грушевський виголосив промову, в якій закликав домагатися автономії. Маніфестуючі стали на коліно й склали присягу. На Софійському майдані відбулося грандіозне віче...»⁶. На цьому велелюдному зібранні поруч з транспарантами, що вимагали автономії можна було побачити транспаранти з більш радикальними гаслами: «Хай живе самостійна Україна», «Хай живе самостійна Україна з гетьманом на чолі»⁷.

Кілька символічних демонстрацій суверенності провела й Директорія. Найбільш значуща відбулася 22 січня 1919 року, коли був ухвалений Акт Соборності, на підставі якого створили єдину державу Українська Народна Республіка (УНР) і новостворена у Галичині Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР). Таким чином після тривалого періоду розмежування об'єдналися українські землі, що входили до складу Російської імперії та Австро-Угорської монархії. Як відомо, перша спроба українців у ХХ ст. вибороти власну державу була невдалою, але в їх національній пам'яті жив спогад про вільне змагання. І тому цілком закономірно символічний акт Злуки, що об'єднав Захід і Схід України увійшов до календаря святкових дат незалежної держави. Особливу главу в історії масових свят України становить радянська доба, яка супроводжувалася докорінними змінами в економічних, політичних, соціально-культурних відносинах, небаченим до того ідеологічним пресингом у всіх сферах людської життєдіяльності. Прийшовши до влади під прапором демократичних прав і свобод, рівноправ'я всіх трудящих, у реальній дійсності більшовики побудували в СРСР суспільство казарменого типу, де невпізнанно були спотворені інститути народовладдя, що втім продовжували декларуватися.

В умовах тоталітарної держави, де монополієм правом на істину володіла лише «єдино вірна і непогрішима» марксистсько-ленінська ідеологія, масове публічне свято стає інструментом політики правлячого режиму, засобом маніпуляції масовою свідомістю. Головний пафосний зміст радянських урочистостей реалізувався у громадському житті за допомогою таких випробуваних засобів святкової інтеграції як парад, демонстрація, урочисті збори, мітинги, концерти, тематичні виставки, спортивні видовища тощо. Усі ці заходи ретельно готувалися і органі-

зовувалися. Затверджені у партійних органах святкові сценарії чітко визначали потрібні гасла, атрибутику, кількість учасників, відповідальних осіб та інші деталі й начисто виключали будь-яку імпровізацію і самодіяльність.

Визначальним дороговказом для вибору тематики радянських свят служили опубліковані у газеті «Правда» політичні лозунги ЦК ВКП (б), реалізацію яких засобами образотворчого мистецтва відстежували спеціальні «жовтневі» і «першотравневі» комісії. У 1937 році, який ознаменувався нечуваним розмахом масових репресій, закарбованих в історію як «велика чистка», апологети правлячого режиму рекомендували для святкового оформлення цинічну фразу Й. Сталіна «Жити стало краще, жити стало веселіше». Суголосно ідеологічній кон'юктурі у цьому ж джерелі пропонувалось прикрашати святкові заходи такими сюжетами як «Роль товариша Сталіна в організації перемог країни соціалізму», «Торжество Сталінської Конституції» тощо⁸.

На документальних фото 20 – 30-х років, що увічнили для історії проходження святкових колон у містах радянської України, бачимо суворі, зосереджені обличчя. Перед нами згуртовані до боротьби з класовими ворогами пролетарські маси, де учасники демонстрації крокують не за власним бажанням, а керуючись наказом і партійною дисципліною. Психологічний стан людини, яка потрапляє в атмосферу подібного офіційного торжества, правильно вловив німецький філософ-культуролог О.Ф.Болонов. «Людина, – відзначив він, – не відчуває себе тут розкутою. Її стан і поведінка цілком позбавлені невимушеності, неначе над нею тяжіє щось, що має одну мету – принизити всі її життєві прояви. В обстановці такого свята завмирає сміх»⁹.

Кульмінаційним моментом найбільших державних свят в СРСР (7 листопада, 1 і 9 травня) були помпезні військові паради, покликані продемонструвати міць і велич радянського ладу та його опори – робітничо-селянської армії. Зразком для наслідування служила церемонія на Червоній площі в Москві, проходження яких за допомогою радіо і телебачення транслювалося по всій країні і за кордон. Дещо скромніше, але за тим же сценарієм організовували військові паради у столицях союзних республік, великих містах і обласних центрах.

Традиційний радянський ритуал святкування річниці Жовтневої революції і Першотравня обов'язково включав й урочисту демонстрацію ходу великої кількості людей – представників виробничих, учбових, медичних та інших колективів з портретами, прапорами і транспарантами головною вулицею чи площею міста повз трибуну з керівництвом певного рівня: республіканським, обласним, районним, міським. Участь в демонстраціях вважалася почесним обов'язком і строго контролювалася відповідними партійними органами, керівниками адміністрації та

профспілок. Зарані затверджений план святкових заходів диктував маршрут і порядок проходження колон, кількість необхідного реквізиту, тематику гасел і музичного супроводу. Відхиленням від цього сценарію розглядалися як прорахунки в ідеологічній роботі. За спогадами секретаря ЦК Компартії України Якова Погребняка, який впродовж 17 років знаходився на урядовій трибуні на Хрещатику, перед початком демонстрації на неї вбігали ошатно одягнуті малюки й вручали квіти керівникам республіки. Перед кожним з них лежали коробки цукерок «Пташине молоко», якими вони обдаровували малечу. Перший секретар ЦК КПУ В.Щербицький обов'язково піднімав на руки когось з дітей і разом з ним вітав глядачів¹⁰. У такий спосіб народу наочно демонстрували «високий гуманізм» правлячої партії та її «неослабну турботу» про підростаюче покоління.

Важливу роль у формуванні соціалістичного способу життя й комуністичному вихованні трудящих відводилося постаті В.І. Леніна – «творця більшовицької партії і Країни Рад». Якщо справедливо розглядати радянську ідеологію як своєрідну квазірелігію, то образ Леніна виступив у ній у якості певного кумира або ікони. Без портрета або скульптурного зображення «вождя всіх пролетарів» не обходилося жодне державне свято або урочистий ритуал. Біля пам'ятників засновнику СРСР, що були головною ідеологічною домінантою архітектурного простору усіх великих і малих міст України, відбувалися піонерські лінійки, церемонії прийому у піонери і комсомол, зльоти передовиків соцзмагань та інші громадсько-політичні заходи. Зокрема у Києві, починаючи з 1977 року, тріумфальна хода демонстрантів Хрещатиком рухалась «від Леніна до Леніна» – від пам'ятника на Бесарабській площі до пам'ятника на площі Жовтневої революції. Надмірне уславлення образу Леніна в СРСР набувало справді космічних масштабів і форм, явно виходячи за межі здорового глузду.

Важкий тягар тоталітарного режиму, який насаджував безмежну владу однієї партії, фетишизацію харизматичного лідера, відкидав принципи демократичного плюралізму й здійснював масові репресії, відчув на собі і німецький народ. У роки існування III Рейху, як і в часи СРСР, масове свято було знаряддям ідеологічної пропаганди. Диктатор культурного життя в країні П.Й. Гебельс, який ініціював публічне спалення книжок прогресивних авторів, перетворив політичні мітинги і зібрання на пишні видовища, урочистості з музикою, знаменами і військовими парадними, котрі возвеличували культ Гітлера як надлюдини і месії, покликаного врятувати Германію.

Узявши курс на створення «нового суспільства» і «нової людини», комунізм і фашизм частогусто застосовували схожі методи ідеологічної маніпуляції. Для пропаганди націонал-

соціалізму й заміни традиційних релігійних свят у Третньому рейху був запроваджений календар власних святкових днів. Найважливішою датою цього календаря було 20 квітня – день народження Гітлера, коли по всій країні вивішували мільйони фотографій і портретів фюрера, фасади будинків прикрашали червоно-біло-чорними прапорами, влаштовувалися масові виступи фольклорних колективів і грандіозні факельні проходження зі співом нацистських гімнів «ХорстВессель» і «Германія». Розраховуючи на своє тисячолітнє правління, фашисти побудували у Нюрнберзі циклопічну споруду для проведення масових свят, мітингів і партійних з'їздів, прикрашену безліччю стягів зі свастикою. Ці прапори вважалися головними символами націонал-соціалізму. Навіть у школах практикувалось виконання пісні «Ми маршируємо під прапорами», де були такі слова:

«Прапор відображає нашу віру
В Бога, народ і країну
А хто схоче її у нас відняти

Спочатку повинен узяти наші життя...».

Крах третього Рейху у другій світовій війні поклав кінець диктатурі фашизму. Її головні проводирі самознищились або були суворо покарані в ході Нюрнберзького процесу. Проте рештки тоталітарної ідеології були остаточно ліквідовані на німецькій землі лише після повалення Берлінського муру й об'єднання ФРН і НДР у спільну державу. Починаючи з 1990 року 3 жовтня німці відзначають День німецької єдності як своє головне офіційне свято. Кожного разу воно відбувається в іншому місті країни, що робиться, вочевидь, з причин економії державного бюджету. 2013 року День німецької єдності за участю перших осіб країни відзначали у Штутгарті (земля Баден-Вюртемберг). Урочистості і масові гуляння з нагоди свята зібрали біля 400 тисяч людей. Вони проходили під гаслом «Разом унікальні» з акцентом на мирному співіснуванні різних релігійних течій: християн, євреїв, мусульман, буддистів.

Сьогодні ФРН за чисельністю населення (понад 80 мільйонів людей), а також за рівнем розвитку промислового виробництва і торгівлі є одним з лідерів капіталістичного світу й займає провідне місце у «Європейському союзі». Вона відрізняється високим ступенем урбанізації: біля 9/10 її жителів – городяни. Переважаючою формою поселення у ФРН вже давно стало місто, а точніше велика міська агломерація. Навіть у сільській місцевості все більше утверджується міський спосіб життя. Бурхливий процес урбанізації, що інтенсивно входить у побут, неминуче призводить до втрати багатьох давніх традицій. Індустріально-інформаційне суспільство вражає колективну організацію і стирає щоденну взаємодію людей. Але разом з цим, у зв'язку з піднесенням екологічної свідомості й динамічним розвитком міжнародного туризму, в останні десятиліття яскраво заявляє про себе гуманістична

тенденція до відродження і збереження національних здобутків матеріальної і духовної культури. Кожне німецьке місто намагається плекати свою своєрідність й неповторність і найкращий привід для цього дають місцеві свята і фестивалі. Досвід їх організації та проведення заслуговує на увагу українського суспільства, яке прагне побудувати у себе нові демократичні інститути й долучатися до кращих зразків і стандартів цивілізованої Європи.

Панорама святкових традицій сучасної ФРН дуже широка і різноманітна. У масштабах всієї країни відзначають 8 офіційних свят з вихідними днями. Це Новий рік, Страсна П'ятниця, Великий понеділок, 1 травня (День Праці), Вознесіння, Трійця, День німецької єдності, Різдво. Крім того існують й інші свята з вихідними, які дійсні у певних федеральних землях. Федералізм у державному устрої із великим ступенем незалежності кожної з 16-ти федеральних земель має у Німеччині глибокі історичні корені. Деякі відмінності у святковому календарі німців пов'язані також з їх приналежністю до католицької чи протестантської церкви. Перша займає провідні позиції на півдні і заході, друга – на сході й півночі країни.

Починаючи з доби реформації, у Німеччині утвердилася послідовна тенденція до скорочення святкового часу на користь трудової діяльності. Піднесений до рівня моральних чеснот протестантської етики, цей принцип став однією з важливих підойм капіталістичного підприємництва, важливою рисою західноєвропейського способу життя. На відміну від православного Сходу, зокрема України, німці, які у церковному і громадянському побуті живуть за координатами григоріанського календаря, не знають надмірно розтягнутих різдвяно-новорічних канікул, хоча вміють їх використовувати дуже різноманітно та інтенсивно. Не притаманне їм і таке радянське явище як «святкова штурмівщина», коли до певної дати або річниці поспіхом здають якісь об'єкти промисловості, транспортної чи культурної інфраструктури. Вказані моменти зовсім не випадкові: вони засвідчують, що суттєві ментальні розбіжності в розумінні святкового часу й оптимізації сфери праці та відпочинку на Заході і Сході Європи зберігаються й понині.

Найбільшим святом року у німців вважається Різдво. Новий рік користується меншою популярністю. Напередодні Різдва, 24 грудня, увечері вся родина звичайно збирається біля прикрашеної вогнями ялинки за святковою вечерєю. Обов'язковим елементом цього ритуалу є взаємний обмін подарунками.

Німці люблять веселитися не лише у вузькому колі друзів і родичів, але й беруть участь у багатолюдних вуличних святах, коли вони п'ють пиво, слухають музику і хором співають застільні пісні. Дуже показовий у цьому відношенні відомий у всьому світі фестиваль пива – Октоберфест, який щорічно у другій половині вересня

проходить у столиці Баварії – Мюнхені. Свято, яке триває 16 днів, вражає своєю статистикою. За час фесту випивають біля 7 мільйонів літрів пива, з'їдають близько 1,5 мільйонів смажених курчат і сосисок, 84 бика. Відвідувачів розважають 200 атракціонів і концертних майданчиків. У дні фесту до Мюнхена приїздять гості не лише з різних куточків Німеччини, а й з різних країн світу.

Грошовий обіг свята у 2006 році склав 449 мільйонів євро. На ньому було задіяно 12 тисяч працівників. Враховуючи всі ці цифри, «Октоберфест» був занесений до книги рекордів Гіннесаяк найбільше у світі свято.

Перший фестиваль пива відбувся у Мюнхені 12 жовтня 1810 року з нагоди відзначення весілля кронпринца Людвіга I і принцеси Терези Саксонської. Тоді на святкове гуляння, влаштоване на великому лузі (зараз на честь принцеси його називають Луг Терези) були запрошені усі мешканці міста. Традиція щорічного проведення Октоберфеста переривалася лише під час двох світових воєн. За свою довгу історію він збагатився рядом урочистих церемоній й набором культурно-мистецьких атракцій. У день відкриття фесту, рівно о 12-ій годині, мер міста відкупорює діжку з пивом, даючи тим самим старт «пивному марафону». Потім центральними вулицями міста починає рух театралізована процесія. На чолі її «Münchentrkindi» (дитя Мюнхена) – молоденька дівчина з великим дзвоником в руках, яка їде верхи на коні у вбранні черниці. Поруч з нею рухаються карети мера Мюнхена і адміністрації Баварії. Далі – валки прикрашених платформ і возів з пивом з усіх районів Німеччини. Крім них у процесії беруть участь колони стрілецьких об'єднань, артисти і виконавці фольклору, духові оркестри, загони в історичних військових уніформах. Учасники шестикілометрової ходи, що рухаються центральними вулицями Мюнхена, розігрують жанрові сценки, грають на різноманітних музичних інструментах, співають народні пісні, несуть у руках квіти та зелені гірлянди.

Ще одна давня традиція Октоберфесту – відкриття величезних пивних наметів. Кожний рік їх рівно 14. У найбільшому з них, який належить мюнхенській пивоварні «Hofbrauhaus», вміщається 11000 чоловік. Важливо наголосити, що мова йде лише про сидячі місця: німці звикли пити пиво лише сидячи. Зазвичай у всіх наметах люди розташовуються поруч за довгими столами, утворюючи великі неформальні колективи.

«Пиво в Баварії, – зазначає Бруно Йонас, – це не тільки напій, але й головний харчовий продукт й вираз його способу життя. Через пиво баварець ідентифікує себе зі своїм регіоном»¹². Слава баварського пива базується на його високій гарантованій якості. Усі найбільші надрегіональні баварські пивоварні строго дотримуються критеріїв чистоти ячмінного напою, декларованих ще указом 1516 року. Середньостатистич-

ний баварець випиває 160 літрів пива на рік, що більше ніж інші німці¹³.

У Баварії дуже цінується вміння пити багато пива і залишатися сидіти довго за столом (hocken). Ця якість негласно впливає навіть на рейтинг учасників партійних зібрань ХДС. Звичайно німці вживають пиво півлітровими порціями (звідси український термін «хальба»), але на Октоберфесті пиво розносять у літрових кувалдах, які називаються «масс». Характерна прикмета баварського й ширше німецького застілля – здолавши кілька порцій хмільного напою, люди, що сидять на довгих лавах, притиснувшись плечима один до одного, починають ритмічно розхитуватися зі сторони в сторону, співаючи при цьому знайомі народні пісні. За довгу історію фесту було створено сотні спеціальних «пивних» пісень. Особливою популярністю серед них користуються ті, які дозволяють розслабитися і поринути в атмосферу колективної радості. Ось лише один приклад застілля спількування:

«А тепер руки до неба

Усі щасливі

Ми плещемо в долоні

Ніхто не залишиться самотнім...»

Усі 16 днів розпиття пива у Мюнхені супроводжує насичена шоу-програма: костюмовані паради, процесії стрільців, кінські перегони, різноманітні конкурси, концерти змінюють одне одного. Для дітей – всілякі атракціони і ласощі. Повсюди продають сувеніри, а серед них різьки, сердечка, капелюшки з миготливими ліхтариками. Ці святкові атрибути не лише прикрашають, але й, в разі потреби, допомагають розпізнати тих, хто, перебравши пива, заснув на свіжому повітрі. Існує спеціальна медична служба, яка приводить «пивні трупи» до тями. На Октоберфесті добре продумані й інші побутові деталі скупчення маси людей, включаючи транспорт, громадську безпеку, наявність великої кількості туалетів. Проте й добropорядні німці не позбавлені недоліків. Щорічно відвідувачі фесту приносять з собою на пам'ять десятки тисяч пивних кувалд, хоча законодавство визнає це кримінальним злочином. Такі крадіжки гумористи назвали «найулюбленишим національним спортом».

Широка міжнародна популярність «Октоберфесту» і його економічна рентабельність пояснює той факт, що на пострадянському просторі, зокрема в Україні, стало модним влаштовувати однойменні пивні свята. Проте і за масштабами і за рівнем надання послуг ці скороспілі копії дуже далекі від оригіналу.

Говорячи про німецькі святкові традиції, не можна не згадати карнавал. Це свято зустрічі весни, одне з найбільш веселих і буйних у річному циклі. Особливої слави зажили карнавали у прирейнських містах: Кельні, Дюссельдорфі, Майнці, Бонні. Місцеві жителі, як встановили історики, віддані цій «гріховній» традиції вже впродовж восьми століть.

«П'ята пора року», як називають німці карнавал, настає за шість днів до Великоднього посту, коли жителі міста під залпи потішної артилерії, що стріляє карамеллю і конфетті, захоплюють ратушу, виганяють бургомістра з усім його чиновницьким почтом і беруть владу до своїх рук, перевертаючи усталені порядки догори ногами (чи можлива така ігрова театралізація на пострадянському просторі ???). Від цієї миті дозволені всілякі дурниці й витівки. Солідні бюргери та батьки сімейств перетворюються на хлопчаків-шибеників, відчайдушних ловеласів і непросипних п'яниць. Розперізуються і педантичні німецькі жінки. Вони буквально полюють за представниками сильної статі, щоб, користуючись карнавальним привілеєм, відрізати у них краватку чи отримати кілька євро на частування. Кульмінація карнавалу припадає на неділю, понеділок і вівторок перед «попільною серединою». У Кельні та деяких інших містах особливо бучно відзначається «трояндовий понеділок» (Rosenmontag або «скажений понеділок»). Саме цього дня містом проходить грандіозна процесія, складена з пишно декорованих машин, платформ, возів у вигляді кораблів, замків, ракет, груп ряджених пішоходів і вершників.

Серед обов'язкових масок Кельнського карнавалу знаменита алегорична трійця: принц, селянин і непорочна діва. Роль незайманої завжди виконує чоловік. Селянин символізує стійкість і бойовий дух «старого імперського міста», а принц – не лише блискучий герой, лицар, але й синонім Масляної, азартний гульвіса, баболуб. Поруч з цими історичними фігурами можна бачити ряджених, які зображують і всім відомих героїв і людей з повсякденного життя. Чим безглуздіший карнавальний костюм – тим більший успіх. Кожен виявляє себе як хоче і ніхто нікому не заважає. Вуличну ходу супроводжують десятки оркестрів і музичних ансамблів, до репертуару яких обов'язково входять специфічні місцеві пісні і мелодії. «Якщо відсутня кельнська музика, зазначає Хельга Реш, – відсутній дух карнавалу, те що відзначають тоді можна назвати костюмований святом»¹⁴.

Карнавальне дійство приносить задоволення і глядачам і артистам. Останні, на радість дітей і дорослих, щедро розкидають цукерки, шоколад, печиво і квіти. Підраховано, наприклад, що під час традиційної ходи у «трояндовий понеділок» 2001 року карнавальні колективи Кельну пожбурили у натовп 300000 букетів квітів, 220000 коробок цукерок, 70000 плиток шоколаду і (лише вдумайтесь!) 140 тон цукерок розсіпом. Прикметно, що все це подарункове багатство купується за гроші учасників карнавалу і роздається просто так, заради взаємного задоволення. Ось тобі й скупі німці!

Лише під вечір натовпи ряджених з вулиць розтікаються по численних ресторанах, кафе і кнайпах, що заздалегідь бронюються для проведення бенкетів перед початком Великого посту.

І з почуттям виконаного обов'язку члени блазнівських комітетів і корпорацій обгризають величезну кількість свинячих ніжок, поглинають гори окороків, з'їдають тонни кислій капусти, запиваючи все це морем пива. Мабуть, має рацію вже цитована Хельга Реш, твердячи, що «карнавал не є інтелектуальним досягненням, він походить зі шлунку...»¹⁵.

До Кельнського карнавалу подібні й інші німецькі карнавали. Чим більше місто, тим помпезніше свято. Процесії у маленьких містах не такі грандіозні; тут скромніші костюми й менші оркестри, але атмосфера загального безумства і радості – та сама.

Традиційний карнавал є синтезом західноєвропейської, зокрема романо-германської, цивілізації і католицизму. Тому його не можна механічно перенести на інший культурний і етнічний ґрунт. Намагатися бездумно насаджувати цей західний «фрукт» на наших теренах – це все одно, що вирощувати пальми на Поліссі. Проте, враховуючи сучасні вектори розвитку України, яка прагне долучитися до дискурсу європейських економічних і культурних цінностей, важливо звернути особливу увагу на організаційну структуру карнавалу. Важливу роль у ній відіграє громадська ініціатива, активна участь жителів міста у вирішенні усіх аспектів його життєдіяльності.

Організацією карнавалів у добропорядній Німеччині займаються спеціальні товариства, члени яких згідно з регламентом, мають свої парадні костюми, особливі знаки розрізнення та нагороди. Перше таке товариство під назвою «Комітет для впорядкування свята» було засновано у Кельні ще 1823 року. За прикладом Кельна подібні комітети для організації карнавальних процесій були засновані у багатьох містах. Засідання карнавальних стратегів, як правило, відбуваються у залах клубів і ресторанів, за столами, уставленими вином і пивом. За звичаєм, вони розпочинаються об 11-й годині 11-ті хвилин 11 числа 11-го місяця, тобто листопада, в день святого Мартіна: до речі, у німців 11 – «блазнівське» число. На засіданнях товариства обирають карнавальне начальство, розподіляють обов'язки, вирішують проблеми художнього оформлення й фінансового забезпечення. Усі рішення та ініціативи щодо організації свята приймаються колективно і втілюються у життя самими жителями міста за сприяння місцевої і федеральної влади. Ознакою розвиненого громадянського суспільства в Німеччині є широка мережа ферейнів – об'єднань різних верств населення. Одні з них будуються за принципом земляцтва (саксонці, баварці), інші за становою приналежністю чи спільністю інтересів їх членів (співочі, спортивні, карнавальні та ін.). За офіційними даними 2000 року формуванню вільного часу німців сприяли 345 тисяч різноманітних товариств, які об'єднували 70 мільйонів членів¹⁶.

В Україні, за роки правління комуністичного режиму були дощенту зруйновані основи громадянського суспільства й вбито будь-яку громадську ініціативу, зокрема у сфері формування публічного святкового дозвілля. Не діє у нас як слід і принцип місцевого самоврядування. Відродження цих основних демократичних інститутів є першочерговим завданням всіх громадян незалежної української держави.

Reference:

¹ Bakhtin M.M. Francois Rabelais and People's Culture Middle Ages and Renaissance. – М., 1990. – P. 303.

² Цит. за: М. Hrushevsky. Cultural and national movement in Ukraine in the sixteenth and seventeenth centuries. // Zhovten. – 1989. – № 3. – P. 99.

³ Див. детальніше: Kurochkin O.V. History mass holidays feudal and capitalist Kyiv // Celebrations and rituals workers Kiev. – К., 1983. – P. 52-54.

⁴ Vdovina L.N. Rhetoric Prazdnika Moscow Days in maschera «Torzhestvuyuschaya Mynerva» // Russia srednye century and a new time. Sbornyk articles for 70th anniversary Mem second reading. RAS LV Milov. – М., 1999. – P. 256.

⁵ V. Vinnichenko V. Renaissance of Nation. – Part I. Reprint Edition of Reproduction of 1920. – К., 1990. – P. 43.

⁶ Polonska-Vasilenko N. History of Ukraine. – Т. 2.– К., 1992. – P. 460.

⁷ Ibid.

⁸ Див.: Judah B. People's festivities. – М., 1937. – P. 32-38.

⁹ Цит. за: Mazayev A. I. Holiday as a Social and Artistic Phenomenon. – М., 1978. – P. 105.

¹⁰ Див.: Zinchenko I. // Facts. – April 30, 2009

¹¹ Moss D. Nationalism and Culture. – М., 2010. – P. 166.

¹² Jonas Bruno. Gebrauchsanweisung für Bayern. – München, 2006. – P. 164.

¹³ Ibid. – P. 165.

¹⁴ Resch H. Der karnevalsknigge. – Köln, 2003. – P. 11.

¹⁵ Ibid. – P. 13.

¹⁶ Tatsachenüber Deutschland. – Frankfurt-Main, 2000. – P. 404.

Kurochkin Olexandr. To the History of Urban Holidays (Ukrainian-German Parallels). For a long time the Ukrainian science of ethnology primarily engaged in the study of culture and life of the rural population. Breaking the out of time tradition, the author draws attention to the problems of the organization and functioning of mass celebrations in the city arial. In this context, dynamics of holiday traditions Ukraine and Germany is traced back to the periods of transition of society from totalitarianism to democracy.

The paper describes the carnival in the Rhine cities of Cologne, Düsseldorf, Mainz, Bonn. Locals are committed to this tradition for eight centuries. Traditional carnival is a synthesis of Western European and particularly the Roman-Germanic civilization and Catholicism. Organization of carnivals in Germany is held by special societies, whose members in accordance

with the regulations, have their ceremonial costumes, special insignia and awards. One of the first of such companies called «Committee for arraignment of the feast» was founded in Cologne in 1823. For example Cologne similar committees for the organization of carnival processions were established in many cities. Usually, they start at 11 o'clock in the 11-th minute 11-th of the 11-th month (November), on the day of St. Martin. At meetings of the Society carnival bosses are elected, responsibilities are distributed, the problem of decoration and financial support are solved.

The sign of a developed civil society in Germany have a wide network of fereins – associations of various segments of the population. Some of them are based on the principle of Brotherhood (Saxons, Bavarians), others by social class affiliation or community of interests of their members (singing, sports, carnival, etc.). In Ukraine, during the reign of communism the foundations of civil society were utterly destroyed and any public initiative was eliminated, particularly in the fields of public holiday entertainment. The same should be said about the principle of local self-government. The revival of these basic democratic institutions is a priority for all citizens of an independent Ukrainian state.

Key words: Ukraine, Germany, city holiday, festival, carnival, ferein, ideological propaganda, cultural tradition.

Курочкін Олександр – д. істор. н., проф., провідний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України. Автор понад 200 наукових публікацій, з них 5 монографій. Коло наукових зацікавлень: історія календарної та сімейної звичаєвості, міфологія і демонологія, маскознавство, процеси етнічної ідентифікації, карнавальні-святкова культура українців та інших європейських народів.

Kurochkin Olexander – doctor of historical sciences, professor, senior researcher at the Institute of Art, Folklore and Ethnology named after M. Rytskyi of National Academy of Science of Ukraine. Author of over 200 scientific publications, including 5 monographs. Scientific interests: history calendar and family traditions, mythology and demonology, processes of ethnic identity, culture festive carnival-Ukrainian and other European nations.

Received 18-10-2015

Advance Acces Publisher: December 2015

© O.Kurochkin, 2015